

УДК 332.14 :711.4

М. Ф. Аверкіна,
кандидат економічних наук, докторант,
Луцький національний технічний університет

СТРУКТУРА МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ МІСТА

Стаття присвячена формуванню структури механізму забезпечення стійкого розвитку міста. Проаналізовано чинники впливу на формування структури механізму забезпечення стійкого розвитку міста.

This article is devoted to the formation of the structure of a mechanism ensuring urban sustainable development. Factors impacting structure of the mechanism for ensuring urban sustainable development are analyzed.

Ключові слова: механізм, стійкий розвиток міста, фінансова політика, інвестиційна політика, інноваційна політика

Keywords: mechanism, urban sustainable development, financial policy, investment policy, innovation policy

Вступ. Механізм забезпечення стійкого розвитку міст є невід'ємною складовою господарського механізму економіки України в цілому, та побудований за тими ж принципами, що і останній, а також спрямований на застосування економічних підходів щодо забезпечення стійкого розвитку міста.

Варто зазначити, що на сучасному етапі в науковій літературі структура механізму забезпечення стійкого розвитку міста не має однозначного трактування. Наукові доробки, які стосуються питань його структуризації, дають підстави стверджувати, що вони не дають повного, однозначного уявлення про цілісність та системність означеного механізму. Разом з тим, необхідно з'ясувати особливості структури механізму забезпечення стійкого розвитку міста, дослідити взаємозв'язки між складовими елементами механізму.

Постановка задачі. Тому, метою статті є формування структури механізму забезпечення стійкого розвитку міста.

Результати. Варто зазначити, що структура механізму залежить від специфіки забезпечення стійкого розвитку міста. З метою досягнення стійкого розвитку міста при формуванні механізму його забезпечення необхідно враховувати особливості відтворювальних процесів в місті, перерозподіл та раціональності використання ресурсів міста, забезпечення населення доступом до базових інфраструктур міста, забезпечення економіко-екологічної безпеки.

Так, на структуру механізму забезпечення стійкого розвитку міста впливають наступні чинники:

1. Відтворювальні процеси в місті, які залежать від наявності відповідної (або необхідної) кількості фінансових ресурсів. Ефективність відтворювальних процесів у місті залежить від фінансової, інвестиційної, інноваційної, природоохоронної політики та їх збалансованості.

Варто також зазначити, що процеси відтворення ресурсів, їх відновлення та примноження в умовах ринкової економіки ускладнюються, протікаючи при цьому здебільшого поза ринком: трудових ресурсів – в сім'ї і системах освіти, охорони здоров'я та відпочинку; ґрунтової родючості й біологічних ресурсів – у відповідних підсистемах біосфери; знань та ділових установок (трудова і підприємницька) – в таких некомерційних сферах діяльності як наука і культура і т.п. [1, с.35-36].

Імплементация принципів концепції стійкого розвитку зумовила розуміння того, що міста, повинні відігравати роль провідної ланки при переході від економіки використання ресурсів до економіки їх системного відтворення, а не виробничої структури, як було раніше. Це обумовлено в першу чергу тим, що об'єктивно вони є «ареною» відтворення (простором взаємодії ресурсних підсистем), а також наявністю низки суб'єктивних передумов, таких як досвід облаштування території і можливість опори на відповідні наукові й проектні інститути [1, с.36].

2. Процеси перерозподілу та підвищення ефективності використання ресурсів. Вони залежать по-перше, від розроблення стратегічних засад забезпечення стійкого розвитку міста, по-друге, від створення національних програм, які спрямовані на скорочення споживання видобувних видів палива, по-третє від використання комплексу економічних, правових і адміністративних інструментів.

Перерозподіл ресурсів міста повинен відбуватися за рахунок структурних змін у споживанні ресурсів, при цьому досягаючи максимально допустиме заміщення зовнішніх невідновлювальних ресурсів внутрішніми відновлювальними.

Перерозподіл ресурсів міста вливає і на підвищення ефективності їх використання та управління. Такий процес відбуватиметься за рахунок приведення наявних управлінських форм і методів у відповідність із стратегічними засадами управління стійким розвитком міст та повинен передбачати використання комплексу правових, економічних, організаційних, екологічних важелів.

Підвищення ефективності управління ресурсами міського господарства повинне передусім забезпечити приведення наявних управлінських форм і методів у відповідність з потребами стратегічного розвитку територій. Воно має передбачати використання комплексу економічних, правових і адміністративних важелів та формування з урахуванням принципів соціальної справедливості, ефективності, прозорості, відкритості, законності та ін. Належне й раціональне управління ресурсами міського господарства ставить перед органами управління відповідні завдання у відношенні цільового, ошадливого й ефективного їх управління.

3. Наявність базових інфраструктур (соціальної, інженерної та транспортної) в місті з метою його нормального функціонування та забезпечення їх доступності для жителів міста. Інфраструктура обслуговує населення міста, підприємства, установи та організації.

Так, соціальна інфраструктура – це насиченість населеного пункту такими об'єктами як школи, дитячі садки, поліклініки та лікарні. За містобудівним нормативам вони повинні бути в пішій доступності, тобто в межах 15-20 хвилин ходьби.

Інженерна інфраструктура – це комунікації для постачання комунальних послуг. При централізованому водопостачанні в місті існує розгалужена система водопроводів, яка, як правило, належить місцевому водоканалу, він одночасно займається і водовідведенням. До міської інженерної інфраструктури відносяться магістральні та внутрішньоквартальні теплові мережі при централізованому теплопостачанні, а також котельні та їх комунікації.

Інженерна інфраструктура покликана вирішувати проблеми забезпечення водою, які виникають на підвищених ділянках і особливо на верхніх поверхах багатопверхових будинків при зношених мережах або малопотужних насосах водоканалу, подачі газу та тепла для населення, підприємств, установ і організацій. Розвиток інженерної інфраструктури виступає базовим чинником створення сприятливих умов для розвитку бізнесу та залучення інвестицій в місто.

Транспортна інфраструктура – це насиченість міста магістральними трасами і внутрішньоквартальними дорогами. У багатьох українських містах існуюча транспортна мережа функціонує незадовільно у зв'язку з постійно зростаючим автопарком та зростанням транспортних потоків в місті. Однак, ситуацію зазвичай вирішують за допомогою використання таких елементів як мости, переїзди, нерегульовані перехрестя і перехрестя зі складною організацією руху.

4. Забезпечення економіко-екологічної безпеки в місті, тобто досягнення такого стану захищеності в місті від загроз, який забезпечує його стійкий розвиток, максимальне збереження та достатє відтворення природних і трудових ресурсів.

На нашу думку, економіко-екологічна безпека міста – це сукупність умов і чинників, реалізація яких буде передбачати, з одного боку, стійкий розвиток міста, інноваційні зрушення в економіці, підвищення рівня життя населення, а з іншого – буде зумовлювати спроможність протистояти виникненню збитків, спричинених антропогенним навантаженням, які призводять до втрати ресурсів. Економіко-екологічна безпека залежить від: поступового нарощення обсягів виробництва шляхом використання інноваційних технологій за умови збереження та відтворення екосистеми міста; системного оцінювання стану економіко-екологічної безпеки міста з метою досягнення рівноваги усіх підсистем міста та підвищення економічних, екологічних, соціальних показників і рівня життя населення.

Тому, представлені умови забезпечення стійкого розвитку міста певною мірою визначають особливості (характер, специфіку) формування, функціонування та розвитку механізму забезпечення стійкого розвитку міста в загальній системі поглядів на сутнісно-змістовний базис означеного механізму.

Визначення структури механізму забезпечення стійкого розвитку міста є винятково важливим етапом дослідження. Оскільки ефективність відтворювальних процесів в місті залежать від фінансової, інвестиційної, інноваційної політики, то в структурі механізму має місце економічна підсистема, яка їх об'єднує.

Фінансова політика стійкого розвитку міста є основною формою регулювання соціо-еколого-економічних процесів, є частиною економічної політики. Фінансова політика – це комплекс дій і заходів, що здійснюються державою в межах наданих їй функцій та повноважень у сфері фінансової діяльності суб'єктів господарювання та фінансових інституцій громадян і безпосередньо держави з метою вирішення певних завдань і досягнення поставлених цілей [2, с. 51].

Фінансова політика забезпечення стійкого розвитку міста має такі напрями [2, с.54]:

- фінансово-економічний: визначення ефективного функціонування фінансів підприємств і сфер економіки міста, незалежно від форм власності; забезпечення зростання обсягів виробництва, доходів суб'єктів господарювання, механізму планування, регулювання відносин із бюджетом, податковими, банківськими, страховими та іншими організаціями;

- бюджетний: визначення доходів і витрат місцевих бюджетів, які спрямовані на забезпечення стійкого розвитку міста;

- податковий, який визначає форми і методи роботи податкових органів, законодавчо-правове забезпечення системи оподаткування, що в свою чергу, встановлює стабільні фінансові зв'язки і фінансове регулювання екологічних відносин.

Специфікою фінансової політики стійкого розвитку міста є те, що:

- стійкий розвиток потребує інвестицій, які не скоро дадуть віддачу. Водночас, фінансові ринки зацікавлені в інвестиціях зі швидкою віддачею;

- стійкий розвиток потребує великих інвестицій у міста країн, що розвиваються;

- стійкий розвиток спрямований у майбутнє, а фінансові ринки абсолютно ігнорують майбутнє.

Розробленню фінансової політики повинна передувати:

- оцінка впливу фінансової стратегії на стійкий розвиток міста;

- оцінка відповідності фінансової діяльності завданням стійкого розвитку економічної системи.

- аналіз шляхів досягнення стабільності грошово-фінансової системи, що забезпечить формування конкурентоспроможної, соціально орієнтованої, екологічно безпечної ринкової економіки.

Реалізація фінансової політики міста здійснюється за допомогою механізму забезпечення стійкого розвитку міста. Фінансова політика міста залежить від інвестиційної політики, яка спрямована на залучення інвестицій з метою розвитку базових інфраструктур в місті як передумови забезпечення його стійкого розвитку. Пріоритетними для міста інвестиціями є інвестиції, які передбачають:

- сприяння зростанню виробництва та створенню нових робочих місць;

- вплив на структурну перебудову економіки за допомогою переорієнтації виробництва та формування нових міжгалузевих зв'язків діючих і створюваних підприємств та організацій;

- створення високотехнологічних підприємств;

- виробництво товарів експортного спрямування та імпортозамінюючих;

- впровадження енергозберігаючих технологій у виробництво;

- підтримка сфери енергозбереження у міському господарстві та впровадження альтернативних джерел енергії;

- поліпшення навколишнього природного середовища та екологічної ситуації;

- виробництво товарів і послуг для населення міста;

- розвиток та модернізація сфери житлово-комунального господарства;

- розвиток соціальної сфери міста.

Інноваційна політика міста полягає в розробленні напрямів і механізмів впровадження та використання нововведень у виробничій практиці підприємств, установ, організацій з метою забезпечення стійкого розвитку міста. Інноваційна політика міста спрямована визначити напрями його змін відповідно до тенденцій, які відбуваються в процесі глобалізації, окреслювати коло інноваційних рішень, формувати інноваційні завдання залежно від типу сформованої місцевої стратегії, створювати відповідні умови для оперативної реалізації інновацій. Ефективна інноваційна політика міста залежить від рівня фінансування інноваційної діяльності.

Фінансування інноваційної діяльності в Україні та її регіонах, містах перебуває на дуже низькому рівні : основним джерелом залишаються власні кошти підприємств, які не завжди є в наявності, а державна підтримка після закриття Державного інноваційного фонду практично припинилась [3, с. 98].

Не виявляє зацікавленості і активності до вітчизняної сфери високих технологій іноземний капітал : інвестиції спрямовують переважно в сферу торгівлі, послуг, зв'язку, харчову та металургійну промисловості [4, с. 128]. Вирішення проблем фінансового стимулювання інноваційного розвитку дедалі більше стає визначальною умовою забезпечення завдань довготривалого економічного зростання. До зазначених проблем належать [5, с. 199]:

- утвердження ефективної системи мобілізації фінансових ресурсів (бюджетних, інвестиційних, кредитних, власних коштів підприємств тощо) із різних джерел на цілі інноваційного розвитку на ринкових принципах;

- реального впровадження механізмів та інструментів, здатних забезпечити стимулювальний вплив фінансів на розвиток науково-технічної та інноваційної діяльності, прогресивні структурні зрушення в економіці;

- поступового і невпинного збільшення реальних обсягів валового внутрішнього продукту на основі використання досягнень науково-технічного прогресу.

Карий Олег зазначає, що однією із причин гальмування реалізації задекларованої моделі інноваційного розвитку України є спрощений односторонній підхід до змісту і призначення інноваційних господарських систем.

На нашу думку, впровадження інновацій підприємствами, установами, організаціями міста значно ускладнене низкою найбільш важливих проблем, які мають системний характер, а саме: відсутня чітка та стабільна державна, місцева політика в галузі інноваційної діяльності; недосконале нормативно-правове забезпечення стимулювання інноваційної діяльності; недосконалий механізм місцевої підтримки суб'єктів інноваційної діяльності; низький рівень економічної мотивації учасників інноваційного бізнесу; недосконала державна політика міжнародного співробітництва у сфері інноваційної діяльності; відсутній адекватний механізм використання людського потенціалу в ході запровадження інновацій; нерозкритий інноваційний потенціал університетів міст. Отже, міста є активними у сегменті відтворення і розповсюдження інновацій.

Варто зазначити, що переважна більшість науковців зазначає, що для формування умов стійкого розвитку міста необхідно зосередитися на реалізації таких пріоритетних складових:

- економічний, яка передбачає використання інструментів в руслі забезпечення ефективного використання всіх видів ресурсів, що орієнтовані на зниження або усунення тиску екосистеми міста;

- екологічний, як пріоритетний напрям відновлення первинної якості стану природного середовища до рівня, який не шкодить екосистемам і населенню міста;

- соціальна, яка передбачає використання інструментів у напрямі підвищення умов проживання населення в місті.

Зосередження на цих складових сприятиме посиленню координації дій органів державної влади, неурядових структур, підприємств різних форм власності під час вирішення проблем охорони довкілля та структурної перебудови економіки.

Екологічну складову стійкого розвитку доцільно розглядати через її вплив на соціальну сферу, тому що негативні екологічні небезпеки безпосередньо перетворюються саме в соціальні негаразди. У пошуку оптимального співвідношення між економічною та соціальною сферою слухно використовувати принцип, запропонований В.Г. Трегобчуком, згідно з яким «жодні економічні вигоди не можна визнати доцільними, якщо зростають показники захворюваності, інвалідності та смертності населення, погіршується його фізичне і психічне здоров'я» [6].

Структура механізму забезпечення стійкого розвитку міста представлена на рис.1. На нашу думку, механізм забезпечення стійкого розвитку міста доцільно розмежувати на функціональні підсистеми.

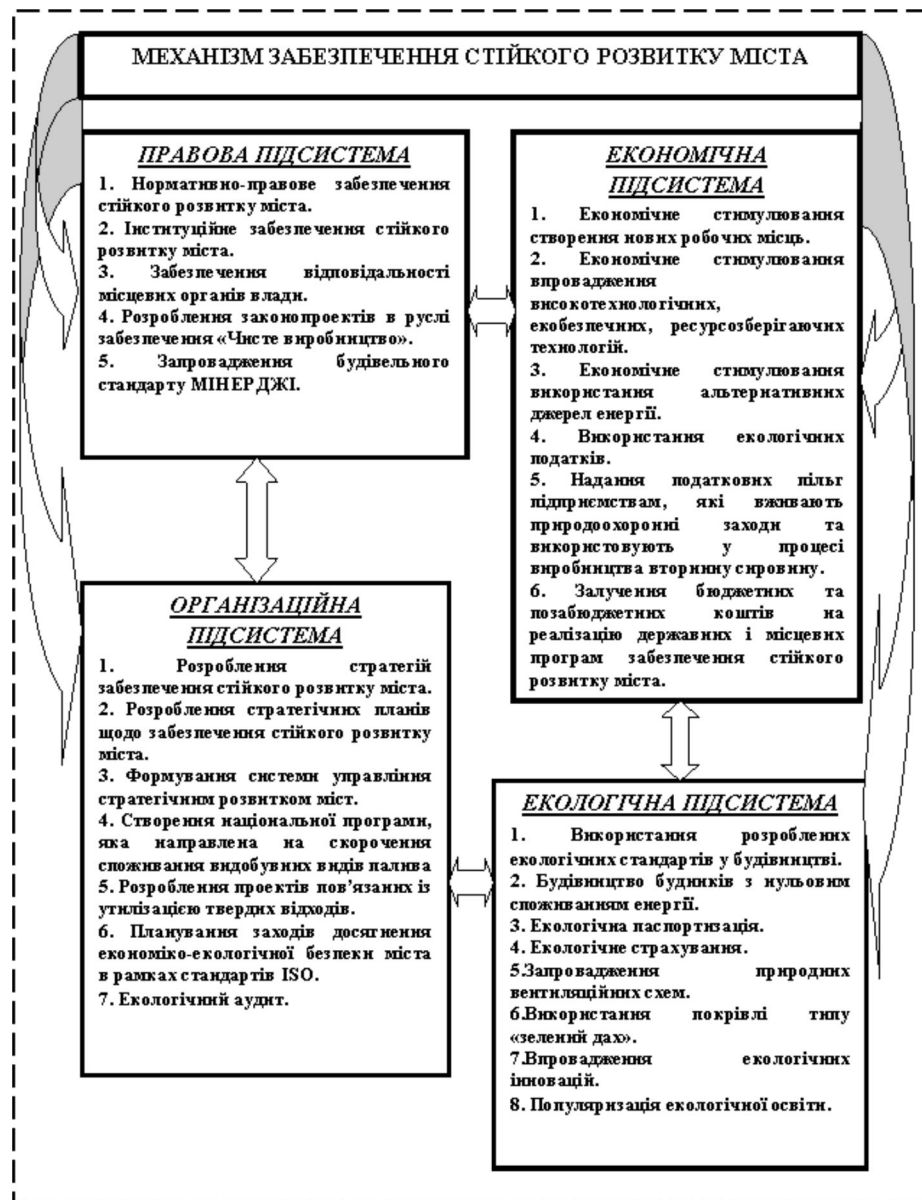

Рис. Структура механізму забезпечення стійкого розвитку міста (авторська розробка)

Екологічна підсистема являє собою сукупність інструментів кінцевою метою використання яких є досягнення позитивних результатів в екологічній сфері. Така підсистема повинна передбачати наступні елементи:

- розроблення екологічних стандартів у будівництві;
- будівництво будинків з нульовим споживанням енергії;
- екологічна паспортизація;
- екологічне страхування;
- запровадження природних вентиляційних схем;
- використання покрівлі типу «зелений дах»;
- впровадження екологічних інновацій;
- популяризація екологічної освіти.

Організаційна підсистема складається з таких основних елементів:

Однак, варто зазначити, що інколи важко виокремити інструменти, які можуть належати суто правовій, економічній, організаційній чи екологічній підсистемі. Так, наприклад, запровадження будівельного стандарту МІНЕРДЖІ може належати як інструмент не лише суто одній підсистемі.

Організаційна підсистема складається з таких основних елементів:

- розроблення стратегій забезпечення стійкого розвитку міста;
- розроблення стратегічних планів щодо забезпечення стійкого розвитку міста;
- формування системи управління стратегічним розвитком міст;
- створення національної програми, яка направлена на скорочення споживання видобувних видів палива;
- розроблення проектів пов'язаних із утилізацією твердих відходів;
- планування заходів досягнення економіко-екологічної безпеки міста в рамках стандартів ISO;
- екологічний аудит.

З огляду на структурну побудову механізму забезпечення стійкого розвитку міста, варто зазначити, що найважливішою його характеристикою є цілісність усіх його структурних елементів. Механізм забезпечення стійкого розвитку міста представляє собою таку інтеграційну функцію, яка спрямована на ефективне, раціональне використання, максимально допустимо заміщення зовнішніх невідновлювальних ресурсів внутрішніми відновлювальними, узгодження економічних, екологічних та соціальних інтересів та сприяння усунення таких суперечностей з метою їх вирішення.

Правова підсистема відіграє одну із ключових ролей в механізмі забезпечення стійкого розвитку міста, оскільки на сучасному етапі відсутні нормативні акти, які регулюють забезпечення стійкого розвитку міста. Однак, варто зазначити, що згідно із Конституцією України [7], органам місцевого самоврядування надано широкі права для здійснення економічного і соціального розвитку на своїй території.

Відповідно до статті 7 Конституції в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування, яке згідно з статтею 140 Конституції України є правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України.

У статті 143 зазначено, що місцеві органи самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їхнє виконання; встановлюють місцеві податки та збори відповідно до закону; утворюють, реорганізують та ліквідують комунальні підприємства, організації, установи; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції. У цій же статті зазначено, що обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання.

У статті 144 Конституції України зазначено, що органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є

обов'язковими до виконання на відповідній території.

Тому, Конституція України дає право розробляти органам місцевого самоврядування у межах власних компетенцій стратегічні плани забезпечення стійкого розвитку міст та, у разі затвердження рішенням міської ради, робить їх обов'язковими до виконання на території міста.

Згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [8], до виключних компетенцій міських рад (стаття 26) належить затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку міст, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування. За цим самим законом (стаття 27), до відання виконавчих органів міських рад належить підготовка програм соціально-економічного та культурного розвитку сіл, селищ, міст, цільових програм з інших питань самоврядування, подання їх на затвердження ради, організація їх виконання; подання раді звітів про хід і результати виконання цих програм; забезпечення балансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів.

Нами спостережено, що відсутні нормативно-правові акти щодо забезпечення стійкого розвитку міста. Тому на нашу думку, правова підсистема повинна включати наступні елементи:

- нормативно-правове забезпечення стійкого розвитку міста;
- інституційне забезпечення стійкого розвитку міста;
- забезпечення відповідальності місцевих органів влади;
- розроблення законопроектів в руслі забезпечення «Чисте виробництво»;
- запровадження будівельного стандарту МІНЕРДЖІ.

Економічна підсистема механізму забезпечення стійкого розвитку міста передбачає наявність наступних елементів:

- економічне стимулювання створення нових робочих місць;
- економічне стимулювання впровадження високотехнологічних, екобезпечних, ресурсозберігаючих технологій;
- економічне стимулювання використання альтернативних джерел енергії;
- використання екологічних податків;
- надання податкових пільг підприємствам, які вживають природоохоронні заходи та використовують у процесі виробництва вторинну сировину;
- залучення бюджетних та позабюджетних коштів на реалізацію державних і місцевих програм забезпечення стійкого розвитку міста.

Варто відмітити, що в структурі механізму ми не виокремлювали соціальну складову, оскільки запропоновані елементи виокремлених підсистем передбачають позитивний вплив на формування умов для населення міста.

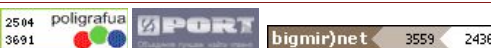
Згідно із специфікою об'єкту нашого дослідження, структура механізму забезпечення стійкого розвитку міста повинна включати елементи чотирьох напрямів. Перший напрям – це розроблення заходів для забезпечення відтворювальних процесів в місті і відповідно адаптація їх до сучасних економіко-соціо-екологічних умов розвитку. Другий напрям пов'язаний із процесами перерозподілу та підвищення ефективності використання ресурсів. Третій напрям – це забезпечення населення в доступі до базових інфраструктур міста. Згідно з четвертим напрямом в місті повинен забезпечуватись прийнятний рівень економіко-екологічної безпеки. За таких умов механізм забезпечення стійкого розвитку міста, дозволить оптимізувати використання ресурсів міста, ефективно їх відтворювати та охороняти для збереження нинішнім і майбутнім поколінням.

Висновки. На нашу думку, механізм забезпечення стійкого розвитку міста слід розглядати в сукупності всіх його складових з обов'язковим урахуванням кінцевого результату. У сфері забезпечення відтворювальних процесів, перерозподілу та раціонального використання ресурсів в місті, досягнення прийнятної рівня безпеки в місті механізм забезпечення стійкого розвитку міста має власну специфіку формування та розвитку. Вважаємо, що передумовою забезпечення відтворювальних процесів, перерозподілу та раціонального використання ресурсів, досягнення прийнятної рівня безпеки в місті є формування свідомої діяльності як населення, так і суб'єктів господарювання міста, діяльність яких повинна бути спрямована на раціоналізацію досліджуваних процесів, а держава в свою чергу на основі нормативно-правової бази повинна стимулювати забезпечення стійкого розвитку в місті.

Література

1. Пчелинцев О.С. Региональная экономика в системе устойчивого развития / О.С. Пчелинцев // Ин-т народнохозяйственного прогнозирования РАН. – М.: Наука, 2004. – 258 с.
2. Герасимчук З. В. Фінансова політика сталого розвитку регіону : монографія / З. В. Герасимчук, І. М. Вахович, І. М. Камінська. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 220 с.
3. Карий О. Комплексний розвиток міст : теорія та методологія стратегічного планування: монографія / О. Карий. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 308 с.
4. Бузинар Б. А. Інноваційна інфраструктура як фактор зростання експортного потенціалу регіонів України / Б. А. Бузинар // Фінансово-економічні та інституційні чинники розвитку регіону: матеріали XVI між нар. наук.-практ. конф. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 128-133.
5. Гуменюк Д.О. Фінансове стимулювання інноваційного розвитку / Д. О. Гуменюк // Фінансово-економічні та інституційні чинники розвитку регіону: матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 199.
6. Трегобчук В.М. Концепція сталого розвитку для України / В.М. Трегобчук // Вісник Національної академії наук України : загальнонаук. та громадсько-політичний журнал, 2002. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/All/herald/2002-02/7.htm_3.
7. Конституція України // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. С.141.
8. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» // Відомості Верховної Ради. – 1997. – №24.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"